

II. Відповідальність за злочини, пов'язані з тимчасовою окупацією

Микола Гнатівський

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, президент Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню, перший віцепрезидент Української асоціації міжнародного права (Київ, Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8024-3827>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/rid/3291439>
gnatovsky@gmail.com

УДК 341.1:221

СУДОВИЙ ФРОНТ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ*

АНОТАЦІЯ. Збройний конфлікт між Російською Федерацією (РФ) та Україною, який розпочався у 2014 р., коли Росія окупувала й оголосила про анексію Криму, та продовжився відкритими військовими діями, що призвели до численних жертв і сотень тисяч переміщених осіб у Донецькій та Луганській областях України, продовжується досі. Зважаючи на те що Раді Безпеки Організації Об'єднаних Націй (ООН) було важко домогтися рішучих дій, оскільки держава-агресорка є однією з її постійних членів, наділених правом вето, Україна зверталася до міжнародних судів у пошуках справедливості. У статті розглядаються невід'ємні труднощі, пов'язані з прагненням України встановити справедливість у міжнародних судах.

У роздробленій системі міжнародних судових установ Україна могла подати судові позови у різних судах, залежно від їх юрисдикції. Ця стаття звертає особливу увагу справі Міжнародного суду ООН "Україна проти Росії" щодо застосування Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму та Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації. У 2019 р. Міжнародний суд ООН вирішив, що він має юрисдикцію розглядати справу по суті стосовно обох конвенцій, що стало великим успіхом судових розглядів України в міжнародних судах. Стверджується, що звернення до "Світового суду" стосовно певних міжнародно-протиправних дій, скоєних РФ у контексті її нападу на територіальну цілісність і політичну незалежність України, не слід сприймати ні як прояв слабкості, ні як зло-

* Усі погляди, висловлені у статті, належать особисто її автору та не можуть приписуватися органам та організаціям, у яких автор працює або у діяльності яких він бере участь в інший спосіб. У статті використано деякі тези матеріалу "Litigating War: Ukraine's Quest for Justice at the 'World Court'", опублікованого автором в онлайн-виданні "Ukraine Analytica" у серпні 2018 р. Див.: Mykola Gnatovskyi, "Litigating War: Ukraine's Quest for Justice at the 'World Court'" [2018] 2 (12) Ukraine Analytica <<https://ukraine-analytica.org/litigating-war-ukraines-quest-for-justice-at-the-world-court>> (accessed: 13.12.2020).

вживання міжнародним правосуддям. Майбутнє рішення Міжнародного суду ООН, яке охоплює лише деякі аспекти ситуації, зафіксує хронологію подій та певні причинно-наслідкові зв'язки та, серед іншого, значно обмежить можливість виправдати агресивні дії Росії. Делегітимізація міжнародно-протиправних актів повинна сприяти відновленню самих основ міжнародного правопорядку, підірваного військовою Росією проти України.

Ключові слова: територіальна цілісність; міжнародне судочинство; Міжнародний Суд ООН.

Як відомо, держави з порівняно меншим військовим або економічним потенціалом можуть покладатися на міжнародні судові установи у своїх спорах із великими державами, коли будь-яка безпосередня взаємодія (наприклад, двосторонні переговори) виявляються неефективними при відстоюванні своєї позиції, а система колективної безпеки, яка існує у межах Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН), неспроможна припинити збройну агресію проти територіальної цілісності та політичної незалежності держави-члена організації лише через те, що агресором є один із постійних членів Ради Безпеки, що має право вето на будь-які рішення, спрямовані на відновлення міжнародного миру та безпеки.

Збройний конфлікт між Російською Федерацією (далі – РФ) та Україною розпочався у 2014 р., коли Росія окупувала та оголосила про анексію (“приєднання”) Криму, а також розпочала бойові дії, що призвели до значної кількості жертв і сотень тисяч переміщених осіб на території Донецької та Луганської областей України.

Захоплення Криму російськими збройними силами (замаскованих під так звані “ввічливі (маленькі) зелені чоловічки”) може бути кваліфіковане за міжнародним правом лише як збройна окупація, оскільки подальша анексія не може спричинити жодних правових наслідків, крім міжнародно-правової відповідальності для держави-агресорки. Таким чином, ситуація у Криму свідчить про наявність збройного конфлікту міжнародного характеру між державою-окупанткою та державою, територія якої була окупована.

Безпосередня участь російських збройних сил у збройному конфлікті в Донецькій та Луганській областях України також є збройним конфліктом міжнародного характеру між двома державами, що підтверджено, зокрема, Прокурором Міжнародного кримінального суду в її попередніх доповідях щодо розслідування ситуації в Україні¹. У цій доповіді, хоч і обережно, проте наголошено на ще одному очевидному аспекті ситуації: є підстави вважати, що неурядові озброєні формування на сході України діють під загальним контролем РФ, що, у разі доведення цього

¹ Див., наприклад: International Criminal Court. The Office of the Prosecutor. Report on Preliminary Examination Activities, 2016. Paragraphs 155–70; International Criminal Court. The Office of the Prosecutor. Report on Preliminary Examination Activities, 2017. Paragraphs 86–95 та подальші доповіді.

Міжнародним кримінальним судом, підтвердить наявність міжнародного збройного конфлікту від самого початку бойових дій. Навіть якщо на хвилинку припустити, що такий загальний контроль не буде доведений, це, однак, не знімає питання серйозного втручання Росії у внутрішні справи України.

Не дивно, що цей конфлікт спричинив багато змін в обох державах. Його численні прояви та наслідки будуть відчуватися протягом десятиліть. Окремий аспект конфлікту стосується зміни у ставленні українців до міжнародного права, а точніше – до міжнародних судів. На відміну від Радянського Союзу та самопроголошеної продовжувачки його міжнародної правосуб'єктності – РФ, Україна продемонструвала набагато позитивніше ставлення до ідеї врегулювання спорів із залученням міжнародних судових та арбітражних органів. Яскравим прикладом цього є згода України, зафіксована у двосторонньому міжнародному договорі з Румунією від 1997 р., на юрисдикцію Міжнародного суду ООН у питаннях делімітації морських кордонів у Чорному морі². Румунія порушила провадження у цій справі у 2004 р., а у 2009 р. Суд одноголосно ухвалив рішення, яке було позитивно сприйняте сторонами спору, та яке заклало позитивну основу для розвитку їх взаємовідносин³. Утім, до 2014 р. міжнародні судові установи не вважалися в Україні ключовим елементом у своїй політиці.

У 2014 р., не маючи можливості у силовий спосіб звільнити свої території та відновити там конституційний лад, Україна звернулася за допомогою до міжнародних установ. Дуже швидко стало зрозуміло, що основний політичний орган ООН, відповідальний за підтримання міжнародного миру та безпеки – Рада Безпеки ООН – навряд чи зможе запропонувати яке-небудь вирішення ситуації, як це, фактично, завжди і було, коли один чи кілька її постійних членів брали безпосередню участь у збройному конфлікті. Міжнародні судові установи, хоча й набагато менш перспективні з точки зору швидкості ухвалення рішення та його конкретності, видалися гідною альтернативою. Завдання притягти державу-агресорку до юридичної відповідальності з 2014 р. увійшло до основних завдань зовнішньої політики України. Президент України П. Порошенко заявляв: 'Ми підемо до міжнародного суду під парасолькою ООН і ми притягнемо агресора до відповідальності. Але це буде зроблено судовим чином'⁴. Його наступник, Президент України В. Зе-

² Див. п. "h" ч. 4 Додатку: Договір про відносини добросусідства і співробітництва між Україною та Румунією від 2 червня 1997 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/642_003#Text> (дата звернення: 13.12.2020).

³ Maritime delimitation in the Black Sea (Romania v. Ukraine) Judgment of 3 February 2009 <<http://www.icj-cij.org/files/case-related/132/132-20090203-JUD-01-00-EN.pdf>> (accessed: 13.12.2020).

⁴ 'Президент переконаний, що через суд ООН Росію вдасться притягнути до відповідальності за Крим' (UNN, 17.02.2018) <<https://www.unn.com.ua/uk/news/1715771-prezident-perekonaniy-scho-cherez-sud-oon-rosiyu-vdastsya-prityagnuti-do-vidpovidalnosti-za-krim>> (дата звернення: 13.12.2020).

ленський наголошує: ‘Принципово важлива подальша робота над залученням РФ до юридичної відповідальності за порушення міжнародного права’⁵.

Тож очікування України від розгляду справ, пов’язаних з агресією РФ, очевидні. Але чи здатні міжнародні суди відповідати цим очікуванням? Певна річ, серйозність питань міжнародного права, порушених унаслідок російської агресії проти України, покладає дуже високу відповідальність на міжнародні суди, які будуть розглядати цю ситуацію. Врегулювання у судовому порядку питань війни, застосування сили та серйозного втручання однієї держави у внутрішні справи іншої ніколи не було легким завданням для міжнародного суду. Спокуса припинити такі справи за формальними підставами завжди буде великою, а небажання держави-відповідачки вирішити будь-яку справу по суті завжди залишатиметься занадто складною проблемою для держави-позивачки.

Незважаючи на те що рішення міжнародних судів не мають жорсткого механізму примусового виконання їх рішень, не слід недооцінювати переваги розгляду та встановлення фактичних обставин справ і їх тлумачення мовою міжнародного права міжнародними судовими установами. Не враховуючи повну протиправність дій Росії, спрямованих проти суверенітету, територіальної цілісності та політичної незалежності України, представники керівництва РФ, а за ними й деякі тамтешні юристи-міжнародники завжди намагалися виправдати їх, посиляючись на міжнародне право. Конкретні рішення міжнародних судів повинні в принципі дискредитувати такі спроби та чітко визначати рамки конфлікту, що також має бути корисним для формування політичної реакції відповідних суб’єктів міжнародного права як на рівні міжнародних міжурядових організацій, так і окремих держав. Це також мало б позитивні внутрішні наслідки, роз’яснивши багато незрозумілих та юридично сумнівних чи принаймні проблематичних конструкцій, які широко використовуються в Україні з 2014 р., наприклад, “Антитерористична операція” або ж “АТО” (тоді як реальні події на місцях не залишали сумнівів щодо наявності збройного конфлікту), “російсько-терористичні сили”, “гібридна війна” тощо. Нарешті, і найголовніше, щодо Автономної Республіки Крим і міста Севастополя, такі рішення повинні ще більше посилити позиції України щодо відновлення контролю над окупованими територіями.

Однак досягти цих результатів непросто. Варто нагадати, що міжнародні суди, які почали формуватися на початку ХХ ст., незважаючи на те що успішно поширили свою юрисдикцію на значну кількість сфер міжнародного життя, все ще не пропонують систематичного вирішення

⁵ ‘Зеленський послам: Мир на умовах України, притягнути до відповідальності РФ’ (Ліга.Новости, 20.12.2020) <<https://ua-news.liga.net/politics/news/zelenskiy-postaviv-zavdannya-mzs-mir-na-umovah-ukraini-prityagnuti-do-vidpovidalnosti-rf>> (дата звернення: 21.12.2020).

всіх скарг, які надходять від міжнародного співтовариства та його членів. Існує кілька десятків міжнародних судів і трибуналів, але лише деякі з них наділені обов'язковою юрисдикцією. Навіть якщо вони і вирішують скарги систематично, це, як правило, стосується вузькоспеціалізованих питань, що належать до їхньої компетенції. Відповідно, деякі з них займаються виключно застосуванням міжнародних договорів системи Світової організації торгівлі, тоді як інші розглядають виключно питання, пов'язані з морським правом, правами людини чи будь-яким іншим режимом, встановленим у певному міжнародному договорі.

Найголовніше, що Міжнародний суд, будучи головним судовим органом ООН із практично необмеженою предметною юрисдикцією (допоки між державами триває юридичний спір), все ще не може розглядати спори, якщо держава-відповідачка не надала чіткої згоди на юрисдикцію Суду у цій справі.

Усю систему можна охарактеризувати як надзвичайно фрагментовану та таку, що створює значний потенціал для суперечливих один одному рішень і можливості вибору вигідної юрисдикції (тобто можливостей вибору між більш-менш "оптимальними" судами). Тому викликали сумніви пропозиції подати один "інтегрований" або "цілісний позов" (навіть використання терміна "позов" тут вкрай проблемне), який би містив усі скарги України внаслідок російської агресії. Такий уявний "позов" мав би охопити такі різноманітні питання, як агресивна війна (анексія Криму та збройне втручання у Донецькій та Луганській областях), експропріація майна, порушення прав людини, індивідуальна відповідальність за воєнні злочини та злочини проти людяності, судноплавство в Чорному морі тощо. Що й казати: такі пропозиції нереальні, оскільки міжнародний суд, який був би здатен вирішувати всі подібні питання, просто ніколи не існував. Утім, формулювання консолідованої претензії до РФ, яка охоплювала б усі численні порушення нею її міжнародно-правових зобов'язань щодо України, на чому наполягає знаний український юрист-міжнародник і дипломат В. Василенко⁶, з метою формулювання позиції держави з питань міжнародно-правової відповідальності РФ може мати позитивне значення і для впорядкування позиції України, що з 2014 р. формулювалася різними органами влади у спосіб, що не завжди відрізнявся чіткістю та узгодженістю, і для визначення подальшого напрямку двосторонніх відносин із РФ.

Не дивно, що Україна обрала єдиний реалістичний спосіб звернення до міжнародних судів – відповідно до їхньої юрисдикції. Це означає, що наразі існує не один, а багато юридичних фронтів, на яких Україна

⁶ Див., наприклад: 'Екс-уповноважений України в суді ООН розказав, як притягнути Росію до відповідальності' (Главлком, 07.03.2017) <https://glavcom.ua/specprojects/press_center/eks-upovnovazhenij-ukrajini-v-sudi-oon-rozkazav-jak-pritjagnuti-rosiju-do-vidpovidalnosti-401777.html> (дата звернення: 13.12.2020).

бореться з російською агресією, а міжнародне право є єдиною зброєю. Хоча провадження Україною проти Росії розпочато в різних міжнародних судових установах, найбільш помітним досі залишається юридичне протистояння у Міжнародному суді ООН.

Міжнародний суд ООН, який в англomовній літературі іноді називають “Світовим судом” (“*the World Court*”), завжди вважався найбільш підходящим судом для врегулювання спорів, пов’язаних із порушенням Статуту ООН та інших основоположних норм міжнародного правопорядку. Суд дійсно має юрисдикцію розглядати спори між державами (ст. 34 Статуту Міжнародного суду ООН)⁷; крім того, він може ‘надавати консультативні висновки з будь-якого юридичного питання на запит будь-якого органу, уповноваженого робити такі запити Статутом ООН’ (ст. 65 Статуту Міжнародного суду, ст. 96 Статуту ООН)⁸. Варіант порушення справи у міждержавному спорі та ініціювання консультативного висновку (через, імовірно, Генеральну Асамблею ООН), мали б бути (і, швидше за все, були) серйозно розглянуті Україною. Ці варіанти не є взаємовиключними, і їх можна використовувати для вирішення питань, що виникають унаслідок збройного конфлікту між РФ та Україною, але обидва вони не позбавлені проблемних аспектів.

Що стосується порушення міждержавної справи, то основною складністю є те, що жодну державу не можна примусити визнати юрисдикцію Суду. Як влучно зауважує К. Томушат,

абсолютна свобода держав погоджуватися на або відмовлятися від судового врегулювання своїх спорів може на перший погляд здатися анахронічною в сучасному світі, де існує так багато наднаціональних режимів <...>. Однак <...> на світовому рівні шанси добровільного дотримання норм є незначними. Якби можна було примушувати держави визнавати юрисдикцію Суду, то ведення запису фактичного виконання рішень було б безглуздом⁹.

Отримання консультативного висновку Міжнародного суду ООН також завжди залишається можливим варіантом, який, утім, не є однозначним. Для початку необхідно сформулювати запитання, на яке вимагається отримання відповіді за міжнародним правом. Його формулювання не завжди є простим завданням. Наприклад, запитувати Суд щодо статусу Криму навряд чи має сенс. Відповідно до норм міжнародного права та позиції ООН, підтвердженої у низці резолюцій її Генеральної Асамблеї, відповідь на це запитання є чіткою та очевидною: Крим – це

⁷ Статут Організації Об’єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду від 26 червня 1945 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text> (дата звернення: 13.12.2020).

⁸ Там само.

⁹ С. Tomuschat, ‘Article 36’ in Zimmermann A (ed), *The Statute of the International Court of Justice: A Commentary* (2nd ed, Oxford University Press 2012) 647–8.

Україна. Протиправність військового втручання Росії в Донецькій та Луганській областях також навряд чи буде питанням, на яке слід отримати відповідь Суду, адже вона самоочевидна. Крім того, яке б питання не було поставлене, відповідь не покладає жодного міжнародно-правового зобов'язання на жодну державу, яке було б окремим від зобов'язань, що випливають із застосовних норм міжнародного права. Напевне, ці дві причини найкраще пояснюють рішення української влади шукати можливість розпочати судове провадження між Україною та Росією.

До цього часу Міжнародному суду ООН не вдалося розглянути багато справ, які б нагадували ситуацію збройного нападу та інших ворожих дій РФ проти України. Дійсно, жоден із варіантів залучення Суду до розгляду таких питань не залишає широких можливостей для судового врегулювання збройних конфліктів. Коли характер відносин між сторонами часто зводить будь-яку співпрацю між ними нанівець, це неминуче може мати наслідки і для Суду.

Зауважимо, що певний мінімальний рівень співпраці між сторонами є необхідним лише для того, щоб домовитись про передачу спору на розгляд до міжнародної судової чи арбітражної установи. Це пояснює, чому у практиці Суду було лише кілька справ, що стосувалися законності застосування сили однією чи кількома державами проти іншої. Яскравими прикладами таких справ є “Справа про воєнні та воєнізовані дії в та проти Нікарагуа” (“Нікарагуа проти Сполучених Штатів Америки”, рішення 1986 р.), яка була знята з провадження за ініціативи Нікарагуа на етапі визначення розміру компенсацій, а також лише одна справа, яка не була знята з переліку справ, що стосувалася безпосередньо питань ведення збройного конфлікту – це “Справа про воєнні дії на території Конго” (“Демократична Республіка Конго проти Руанди”, рішення 2006 р.¹⁰).

У пошуку міжнародно-правових способів вирішення питань, поставлених збройною агресією РФ проти України, остання звернулася до Міжнародного суду ООН¹¹. Агресивними діями Росії проти України було порушено численні норми звичаєвого та договірного міжнародного права. Але за відсутності згоди РФ на обов'язкову юрисдикцію Міжнародного суду, а тим паче – на його юрисдикцію щодо юридичних наслідків агресії проти України, довелося звернутися лише до багатосторонніх міжнародних договорів, стороною яких є Росія і які містять пункт про визнання юрисдикції Суду щодо їх застосування та тлумачення. Певна річ, такі договори також повинні були мати зв'язок із фактичним міждержавним конфліктом між Україною та Росією.

¹⁰ Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda) <<https://www.icj-cij.org/en/case/116>> (accessed: 13.12.2020).

¹¹ Application of the International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism and of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Ukraine v. Russian Federation) <<https://www.icj-cij.org/en/case/166>> (accessed: 13.12.2020).

Врешті-решт Україною було визначено два таких багатосторонні договори, положення яких, серед іншого, були порушені агресією з боку РФ. Ідеться про Міжнародну конвенцію про боротьбу з фінансуванням тероризму¹² та Міжнародну конвенцію про ліквідацію всіх форм расової дискримінації¹³. Стосовно останньої Україна мала можливість використати досвід Грузії, яка в 2008 р. застосувала ту саму Конвенцію для порушення провадження проти РФ стосовно збройного конфлікту, що відбувся між двома державами в регіоні Південної Осетії на початку того року. У 2011 р. Суд припинив розгляд справи з формальних причин, оскільки грузинська влада не вичерпала можливості для переговорів із РФ щодо суті спору, відповідно до положень Конвенції¹⁴.

Україна подала свою першу заяву про порушення справи проти РФ 16 січня 2017 р. після вжиття заходів для задоволення юрисдикційних вимог, встановлених двома конвенціями. Україна також просила Суд ухвалити тимчасові заходи. Він провів слухання із цього приводу та ухвалив своє рішення 19 квітня 2017 р., у якому підтвердив існування юрисдикції *prima facie* (на перший погляд) згідно з обома конвенціями. Нагадуючи РФ про її обов'язок виконувати свої зобов'язання за Міжнародною конвенцією про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, Суд вирішив, що стосовно ситуації у Криму РФ повинна утриматися до ухвалення остаточного рішення у справі від будь-яких дій, спрямованих на обмеження права кримськотатарського населення на свої представницькі установи, включаючи Меджліс. Крім того, Суд зобов'язав РФ забезпечити доступність освіти українською мовою, а обидві сторони – утримуватися від будь-яких дій, які можуть ускладнити вирішення спору Судом. Водночас він відмовився вказати тимчасові заходи, передбачені Міжнародною конвенцією про боротьбу з фінансуванням тероризму, та заявив, що очікує від сторін конфлікту через індивідуальні та спільні зусилля, співпраці над повною реалізацією Мінського “пакету заходів” від 12 лютого 2015 р., схваленого Радою Безпеки ООН у своїй резолюції 2202 (2015) з метою мирного врегулювання конфлікту у східних регіонах України¹⁵. Своїм наказом від 12 травня 2017 р. Суд визначив дати подання меморандуму України (12 червня 2018 р.) та контрмеморандуму РФ (12 липня 2019 р.)¹⁶.

¹² Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму від 9 грудня 1999 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_518#Text> (дата звернення: 13.12.2020).

¹³ Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 21 грудня 1965 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105#Text> (дата звернення: 13.12.2020).

¹⁴ Application of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Georgia v. Russian Federation) <<https://www.icj-cij.org/en/case/140>> (accessed: 13.12.2020).

¹⁵ Application of the International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism and of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Ukraine v. Russian Federation). Request for the Indication of Provisional Measures. Order. 19 April 2017 <<https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/166/166-20170419-ORD-01-00-EN.pdf>> (accessed: 13.12.2020).

¹⁶ Application of the International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism and of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Ukraine v. Russian

Після своєчасного подання Україною свого меморандуму РФ висловила попередні заперечення щодо юрисдикції Суду протягом тримісячного строку, передбаченого Регламентом Суду (п. 1 ст. 79). Це етап, коли було закрито провадження у справі Грузії проти Росії у 2011 р. Однак Україна підготувалася більш ретельно та врахувала негативний досвід Грузії.

Водночас такої впевненості не було стосовно вимог України за Міжнародною конвенцією про боротьбу з фінансуванням тероризму, оскільки Суд вперше розглядатиме справу, що стосується цієї Конвенції. Початкові зауваження, що містяться в наказі про застосування тимчасових заходів, видаються надто обережними. Однак результат значною мірою залежав від переконливості фактичних аргументів, висунутих Україною у своєму меморандумі від червня 2018 р.¹⁷ Цікавим фактом є те, що основним аргументом, висунутим представниками РФ у Міжнародному суді ООН під час усних слухань щодо застосування тимчасових заходів, було те, що питання, пов'язані з тероризмом, не повинні розглядатися Судом, оскільки справжня ситуація є збройним конфліктом, щодо якої він не має юрисдикції. Хоча є багато причин не погоджуватися з цією логікою (наприклад через те, що терористична діяльність може відбуватися і відбувалася неодноразово як у мирний час, так і під час війни), вона однозначно демонструє надзвичайну складність судового розгляду справ, пов'язаних зі збройними конфліктами, у міжнародних судах. Утім, варто підкреслити: звернення до Міжнародного суду ООН щодо окремих аспектів протиправних дій РФ, вчинених у контексті її загального нападу на територіальну цілісність і політичну незалежність України, не є ані проявом слабкості, як це іноді стверджують в українській політиці прихильники радикальних рішень, що не мають правової основи, ані зловживанням міжнародним правосуддям, як твердять захисники РФ. Рішення Суду навіть щодо окремих аспектів цієї ситуації дасть змогу зафіксувати юридично значущу хронологію подій та причинно-наслідкові зв'язки, а отже, суттєво обмежить можливості агресора виправдовувати свою поведінку. Така делегітимізація протиправних дій є запорукою того, що нормальний стан міжнародно-правових відносин і дотримання основоположних засад міжнародного правопорядку будуть відновлені.

8 листопада 2019 р. Україна здобула важливу проміжну перемогу, без якої подальший розгляд справи не був би можливим: Суд визнав

Federation) Order of 12 May 2017 <<https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/166/166-20170512-ORD-01-00-EN.pdf>> (accessed: 13.12.2020).

¹⁷ Case Concerning Application of the International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism and of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Ukraine v. Russian Federation) Memorial Submitted by Ukraine 12 JUNE 2018 <<https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/166/166-20180612-WRI-01-00-EN.pdf>> (accessed: 13.12.2020).

наявність у нього юрисдикції вирішити спір між Україною та Росією щодо порушення Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму та Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації¹⁸. У рішенні, зокрема, було зазначено, що Україна дотрималася всіх процесуальних досудових процедур. Кінцевою датою для подання Росією свого контрмеморандуму для розгляду справи по суті було визначено 8 грудня 2020 р. Утім, внаслідок пандемії коронавірусу Міжнародний суд ООН своєю ухвалою від 13 липня 2020 р. продовжив термін подачі до 8 квітня 2021 р.¹⁹.

Висновки. Звісно, справу у “Світовому суді” не обмежуються спроби України домагатися перемоги міжнародного правосуддя над свавіллям із боку одного з постійних членів Ради Безпеки ООН. Предметом окремого та детального аналізу мають бути і міждержавні заяви України проти РФ у Європейському суді з прав людини²⁰, і спори між двома державами, що підлягають арбітражному врегулюванню відповідно до Конвенції ООН з морського права²¹, і розгляд Міжнародним кримінальним судом питань індивідуальної кримінальної відповідальності за злочини проти міжнародного права, вчинені в окупованому Криму та окремих районах Донецької та Луганської областей²², і спроби інвесторів у “діагональних” арбітражах захистити експропрійоване агресором майно на окупованій території України. Утім, видається, що найближчими роками саме до Міжнародного суду ООН має бути прикута найбільша увага фахівців із міжнародного права. Певним чином, Україна дала Суду шанс підтримати основи міжнародного правопорядку та довести важливість міжнародного правосуддя у сучасних жорстких реаліях світової політики. Тепер Суд та його судді повинні довести, що вони спроможні впоратися з цим величезним завданням. Перший і необхідний крок, а саме визнання наявності у Міжнародного суду ООН юрисдикції розглядати справу за обома конвенціями, уже зроблено.

¹⁸ Application of the International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism and of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Ukraine v. Russian Federation), Preliminary Objections, Judgment of 8 November 2019 <<https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/166/166-20191108-JUD-01-00-EN.pdf>> (accessed: 13.12.2020).

¹⁹ Application of the International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism and of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Ukraine v. Russian Federation), Order of the International Court of Justice of 13 July 2020. General List, No. 166 <<https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/166/166-20200713-ORD-01-00-EN.pdf>> (accessed: 13.12.2020).

²⁰ Див: Ukraine v. Russia (re Crimea) (no. 20958/14); Ukraine v. Russia (IV) (no.42410/15); Ukraine v. Russia (V) (no. 8019/16); Ukraine v. Russia (VI) (no. 70856/16): ‘Cases pending before the Grand Chamber’ <<https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=hearings/gcpending&sc=>>> (accessed: 13.12.2020).

²¹ Dispute Concerning Coastal State Rights in the Black Sea, Sea of Azov, and Kerch Strait (Ukraine v. the Russian Federation) <<https://pca-cpa.org/en/cases/149>> (accessed: 13.12.2020).

²² Alleged crimes committed in the context of the “Maidan” protests since 21 November and other events in Ukraine since 20 February 2014: Preliminary examination <<https://www.icc-cpi.int/ukraine>> (accessed: 13.12.2020).

REFERENCES

Bibliography

Edited books

1. Zimmermann A (ed), *The Statute of the International Court of Justice: A Commentary* (2nd ed, Oxford University Press 2012) (in English).

Journal articles

2. Gnatovskyy M, Litigating War: Ukraine's Quest for Justice at the "World Court" [2018] 2 (12) *Ukraine Analytica* <<https://ukraine-analytica.org/litigating-war-ukraines-quest-for-justice-at-the-world-court>> (accessed: 20.12.2020) (in English).

Websites

3. 'Eks-upovnovazhenyi Ukrainy v sudi OON rozkazav, yak prytyahnuty Rosiyu do vidpovidalnosti' (*Hlavkom*, 07.03.2017) <https://glavcom.ua/specprojects/press_center/eks-upovnovazhenij-ukrajini-v-sudi-oon-rozkazav-jak-prityagnuti-rosiju-do-vidpovidalnosti-401777.html> (accessed: 20.12.2020) (in Ukrainian).
4. 'Prezydent perekonanyi, scho cherez Sud OON Rosiyu vdastsia prytyahnuty do vidpovidalnosti' (*UNN*, 17.02.2018) <<https://www.unn.com.ua/uk/news/1715771-prezydent-perekonaniy-scho-cherez-sud-oon-rosiyu-vdastsya-prityagnuti-do-vidpovidalnosti-za-krim>> (accessed 20.12.2020) (in Ukrainian).
5. 'Zelenskiy poslam: Myr na umovah Ukrainy, prytyahnuty do vidpovidalnosti RF' (*Lyha.Novosty*, 20.12.2020) <<https://ua-news.liga.net/politics/news/zelenskiy-postaviv-zavdannya-mzs-mir-na-umovah-ukraini-prityagnuti-do-vidpovidalnosti-rf>> (accessed 20.12.2020) (in Ukrainian).

Mykola Gnatovskyy

THE JUDICIAL FRONT OF THE ARMED CONFLICT BETWEEN UKRAINE AND THE RUSSIAN FEDERATION

ABSTRACT. The armed conflict between the Russian Federation and Ukraine, which began in 2014 with Russia's occupation and proclaimed annexation of Crimea and continued with open hostilities leading to numerous victims and hundreds of thousands of displaced persons in Donetsk and Luhansk regions of Ukraine, still goes on. While it has been difficult to obtain decisive action by the UN Security Council, the aggressor state being one of its permanent members vested with the veto power, Ukraine turned to international courts in tribunals in its quest for justice. The article discusses the inherent difficulties related to Ukraine's desire to establish justice in international courts.

In the fragmented system of international judicial institutions, Ukraine has been able to take legal action in different courts, depending on their jurisdiction. This article draws particular attention to the ICJ's case *Ukraine v. Russia* regarding the application of the International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism and of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination. In 2019, the ICJ ruled that it has jurisdiction to examine the case on merits in respect of both conventions, which has been a major success of Ukraine's legal action in international courts. It is submitted that going to the World Court in respect

to certain internationally wrongful acts committed by the Russian Federation in the context of its attack against Ukraine's territorial integrity and political independence should be perceived neither as a display of weakness nor as a misuse of international justice. The future judgment of the International Court of Justice even covering only some aspects of the situation will place on record the chronology of events and certain causal links and, inter alia, will considerably limit the possibility to justify Russia's aggressive actions. Delegitimising internationally wrongful acts should contribute to the restoration of the very foundations of the international legal order undermined by Russia's war against Ukraine.

KEYWORDS: territorial integrity; international justice; International Court of Justice.

Міжнародно-правові засади миротворчої діяльності міжнародних регіональних організацій у контексті відновлення територіальної цілісності України: Наукова записка / Кресін О. В. (кер. авт. кол., наук. ред.), Савчук К. О., Проценко І. М.; Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Київ: Норма права, 2019. 212 с.

У книзі досліджено міжнародно-правові засади проведення миротворчих операцій регіональними організаціями – Європейським Союзом, Організацією з безпеки і співробітництва в Європі, а також субрегіональною – Організацією Північноатлантичного договору. Зокрема, представлено принципи здійснення миротворчості та діяльності з управління кризами регіональними організаціями у кореляції та взаємодії з миротворчою діяльністю Організації Об'єднаних Націй, засади здійснення миротворчої та антикризової діяльності у праві кожної з цих регіональних організацій та їх взаємодії між собою і з державами-реципієнтами, механізми ухвалення рішень у цій сфері, планування операцій, їх забезпечення, оцінка досягнутих результатів, досвід проведених операцій. Увагу звернено на діяльність спеціальних місій цих організацій і перспективи їх використання для припинення агресії Російської Федерації на Донбасі, а також інші можливості використання з цією метою потенціалу ЄС, ОБСЄ і НАТО.

